

Софийски университет "Св. Климент Охридски "
гр. София
Богословски факултет
Катедра „Историческо и систематическо богословие“

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на

ДИСЕРТАЦИЯ

За придобиване на образователната и научна степен „ДОКТОР“

на тема:

Църквата и масонството в България
през първата половина на ХХ век
(богословско-апологетично изследване)

докторант:

Диана Стефанова Костова

научен ръководител:

доц. д-р Димо Пенков

София 2019 г.

Дисертационният труд „Църквата и масонството в България през първата половина на XX век (богословско-апологетично изследване)” се състои от 270 страници и съдържа: предговор, увод, четири глави, заключение, единадесет приложения, една таблица и обща библиография, която включва 341 заглавия.

Предмет на настоящето изследване е генезисът и последващото развитие на отношенията между Църквата и масонството в България през първата половина на XX в.

Сред основните причини за избора ми на тази тема е липсата на еднозначност по отношение на свободното зидарство и развитието му през първата половина на XX в. в България, и в частност на отношенията му с Българската православна църква в посочения период. Както и съмненията, че представители на православния клир се увличат по идеите му.

Настоящото изследване е моят скромн принос в „осветляването” на част от събитията, непознати на повечето от нас.

Целта ми е да разясня истинската същност, принципите и идеологията на масонството в България (и в световен мащаб); както и да изтъкна увлеченията на част от висшия православен клир през първата половина на XX в. към свободното зидарство и съответно да посоча, въз основа на направения анализ, какво в действителност е масонството.

Защитата ще се състои на.....от.....часа в Аулата на Богословския университет към Софийски университет „Св. Климент Охридски”.

СЪДЪРЖАНИЕ

<i>Предговор</i>	4
<i>Увод</i>	6
1. <i>Задачи, цел и методи на настоящото изследване</i>	8
2. <i>Историография на предмета на дисертацията</i>	9
3. <i>Структура на дисертационното изследване</i>	12
ГЛАВА I	
ЦЪРКВАТА: ЕДИНСТВО В МНОЖЕСТВОТО. ИСТОРИЧЕСКИЯТ ПЪТ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА	13
1. <i>Същност и свойства на Църквата</i>	13
2. <i>Кратка история на Българската Православна Църква</i>	14
2.1. <i>Покръстването на българите</i>	14
2.2. <i>Българската православна църква през средните векове</i>	14
2.3. <i>Църковно-национални борби на българите</i>	14
2.4. <i>Учредяване и изграждане на Българската Екзархия</i>	14
2.5. <i>Следосвобожденски период</i>	14
3. <i>За православната духовност на българския народ</i>	15
ГЛАВА II	
ПРОИЗХОД, СЪЩНОСТ И ИСТОРИЯ НА МАСОНСТВОТО	15
1. <i>Произход на масонството</i>	15
2. <i>Същност и принципи на масонството</i>	16
3. <i>Ритуалност на масонството</i>	19
4. <i>Общ исторически преглед на Световното масонство</i>	20
ГЛАВА III	
ПРОНИКВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА МАСОНСТВОТО В БЪЛГАРИЯ ДО ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XX В.	21
1. <i>Масонството по българските земи</i>	21
2. <i>Видни представители на българското масонство</i>	23
ГЛАВА IV	
ОТНОШЕНИЕТО НА ЦЪРКВАТА КЪМ МАСОНСТВОТО	24
1. <i>Различия между свободното зидарство и Православието</i>	24
2. <i>Отношение на Римокатолическата църква към масонството</i>	24
3. <i>Отношение от страна на православните среди към българското масонство</i>	25

3.1. Екзарх Стефан I.....	30
3.2. Проф. Димитър Дюлгеров.....	31
4. Съвременната БПЦ за масонството.....	33
Заклучение.....	38
Основни научни приноси.....	43
Списък на публикациите във връзка с темата на дисертацията.....	44

ПРЕДГОВОР

Една от естествените за всеки образован християнин задачи, е онова усвояване на Истините на вярата, което предполага не само знание за тях, но и възможност за тяхното разкриване и обосноваване пред лицето на всеки питащ: „*бъдете всякога готови с кротост и боязън да отговаряте всекиму, който иска от вас сметка за вашата надежда.*“ (1 Петр. 3:15)

Като апологетично изследване, чийто смисъл е разкриването на фундамента на вярата, трудът ми е насочен към една „доста парлива“ тема, а именно тази за масонството и в частност проблема за отношението „Църква и масонство“. Проблем, който е с дълга история.

Изследователските ми интереси са насочени към всичко, което е недоизяснено, недоосветлено, дори недостъпно като информация, са сред основните мотиви, допринесли за избора ми на тази тема. До 1940 г., масонството е в една или друга степен подложено на доста интерпретации. Ръководството на *Българската православна църква* през първата половина на XX в. не се ангажира с официална антимаонска позиция. Нещо повече, има твърдения, сведения, според които сред членовете на висшия клир има и масони. Твърдение, в чиято основа би следвало да стои солидна база от аргументи. Това е втората причина да подходя към избор на подобна тема.

Важно е да направя уточнението, че не възнамерявам да очертая в това изследване категорична, пълна картина на световното масонство. Дори и при липсата и непълнотата на документите, не биха стигнали цели томове. Проучването на масонството е предмет на голям брой студии, които по-скоро се придържат към буквата, отколкото към духа. В тази връзка, настоящото изследване, ще се ограничи до изискванията на темата, а именно – неговия произход, неизяснена същност и история, тъй като целта ми е да направя ясен

паралел в отношенията му с Българската православна църква и да акцентирам върху съмненията, че представители на православния клир се увличат по идеите на масонството.

Сложността от разработването на подобен тип тематика, произтича от огромното количество „художествени“, „научнопопулярни“ материали, от една страна, и липсата на категоричност, от друга. Безспорно интригуващата тема за „Църквата и масонството в България през първата половина на XX в.“, е „остър подводен камък“ и предизвикателство за православния мироглед. Сама по себе си темата е доста трудна, деликатна и не могат да се очакват еднозначни отговори на поставените в съдържанието въпроси.

Изследването наложи работа с архивни материали, като достъпността до тях беше силно затруднена – източниците бяха или неналични, или обработващи се, но при всички положения – недостъпни.

В процеса на работа стигнах до няколко съществени момента, че за да са толкова актуални и да съществуват въобще такива обръкващи течения, учения, общества и пр., то причини за това биха могли да бъдат или грехопадналата човешка природа, или вулгаризираното обществено съзнание, обзето от прогресивни идеи, преувеличаващи индивидуалността му, или пък, защото за православния християнин – всеки един от нас не е просто образ на света, но също и образ Божи, израз на проявлението Божие. И това ни кара да се възгордяваме, да се обръщаме към осезаемите, повърхностни страни в себе си – към идентификацията със собственото си тяло. Това, разбира се, са само лични разсъждения. Важен е резултатът! И не защото светът не е достатъчно християнски, просто светът сам се е отдалечил от Господ Иисус Христос. Човекът е загубил естествения си копнеж и стремеж по Бога – обективни свойства на природата му. Затова нищо земно не може да насити сърцето ни – то остава някак пусто. И в него спокойно

може да се вмести „религията на антихриста”, чийто авангард без съмнение са масоните, които извършват най-впечатляващия си опит – обожествявайки човека, и опитвайки се да отстранят последствията от греха, но не и самия грех.

Използвайки различни „паравани“ и атрактивни методи, за да се представи като „ангел на светлината“ на „филантропското общество“, заслепяващ ума на невярващите (2 Кор. 4:4), то се опитва да прелъсти дори избраните (Мат. 24:24).

Масонският устрем за мащабност, егоцентризъм и самодостатъчност, може да бъде сериозна пречка за нашето възхождение и единение с Бога и с другите хора. А преодоляването на подобни претенции е възможно само чрез благодатната помощ на Господ Иисус Христос.

УВОД

Живеем в епоха на всеобща криза, на рухването на идеи, на общуване от перспективата на лицемерието, съперничеството и завистта. Време, с не особено ясен и категоричен срок на годност – по отношение на ближния, на света, на нас самите. Твърде често ние пребиваваме в самота.

Истината е, че животът ни е алтернатива...опозиция...бутафорна зависимост от учения, движения, групировки, секти, формирания, управление, от силните на годината, месеца, сезона, деня...от светове, забулени в тайнственост, област, където се срещат и разминават непознати, насочвани от невидима дълга ръка.

В народностното съзнание битова спектър от представи за *свободното зидарство*, заредени с поляризация. И ако мисленето на „следосвободенския” българин е строго традиционно, т.е. то трудно би се поддавало на възгледи, нехармонизиращи с неговите собствени, то за

плуралистичното общество, в което живеем, за съвременния човек е в рамките на нормалното да бъде християнин в неделя, масон във философски план и в същото време крупен бизнесмен, поддържащ собствените си професионални интереси, без оглед на справедливост и ангажимент към обществото. Това би могъл да бъде логичният отговор на въпроса: ”Как възникват различните общества, които израстват на фактологична, символична и библейска основа?”. Каквото и всъщност е свободното зидарство.

Освен наслоенията и деформациите, присъщи на всички идейни движения, за свободното зидарство има значение езотеричното осмисляне на света и неговите загадки – в него се преплитат *„елементи от много религиозно-философски системи: неоплатонизъм, питагоризъм, херметизъм, кабализъм, орфизъм”*.

Налице са представи, които оприличават масонството на фарисейщина. Според Никола Мушанов: *„У нас като се хвърли някому епитетът „масон”, стига се като че ли той вече е опозорен, като че ли е лепнато петното”*.

Според по-голямата част от разсъжденията по темата, масонството е неутрално към всяка религия и църква. Свободното зидарство е езотерична общност, достъпна за избрани и посветени. Това е свят, отбелязва Пламен Митев – *„подчиняващ се на свои правила и закони”, който „в нищо не прилича на международен политически организъм или на религиозна корпорация”* – допълва Димитър Ведър. Накрая заключава: *„Свободното зидарство не е религия”*.

То е нещо друго.

А какво точно?

Именно липсата на еднозначност, по отношение на свободното зидарство, е сред основните причини да се спра на развитието му през първата половина на XX в. и в частност на отношенията му с Българската православна църква, в посочения период. Както и съмненията, че представители на православния клир, се увличат по идеите му.

Факт е, че липсва ясно, точно, коректно и еднозначно становище от страна на Българската православна църква, относно свободното зидарство, което затруднява изследването на тази деликатна тема.

1. Задачи, цел и методи на настоящето изследване:

В този смисъл, **основните задачи** на направения анализ са:

1. Разкриване на дълбокия смисъл, на *същността и свойствата на Църквата.*

2. Разкриване на ключови моменти от *същността, принципите, идеологията и историческото развитие в България* (в т.ч. и на световно равнище) на *Братството/ Организацията/ Ордена/ Общността на свободните зидари/ франкмасони/ масони.*

3. Сравнителен анализ между свободното зидарство, в качеството му на светогледна система и Църквата, което, ще ми позволи да приведа известна конкретика *какво в действителност е* свободното зидарство, с оглед на неговата идеология и присъствие в обществения живот.

4. Разкриване на някои имена на *православни дейци, богослови и хора, които имат отношение към Българската православна църква в периода до 1950 г.,* проявяващи *любопитво, като дори се увличат, а впоследствие и се причисляват към свободнозидарската общност.*

Целта на изследването ми е да разясня истинската същност, принципите и идеологията на масонството в България (и в световен мащаб);

както и да изтъкна увлеченията на част от висшия православен клир, през първата половина на XX в., към свободното зидарство и съответно да посоча, въз основа на направения анализ, какво в действителност е масонството.

Научният инструментариум, посредством който ще бъде осъществено това изследване, включва както традиционно *исторически* и *сравнително-аналитичен подход*, така и богата гама от *дедуктивни* и *индуктивни методи*.

2. *Историография на предмета на дисертацията:*

За **целите на изследването**, са проучени факти и документи от български и чуждестранни източници, използвани са материали от медии с широка популярност и общодостъпност. Тъй като се стремим, към максимална обективност при поднасяне на определена информация, касаеща масонството, под всеки цитат е поместен подходящият източник, който намира място в труда.

Основните източници, на които се гради „скелетът” на изследването ми по темата са:

- На първо място е публикацията на **проф. архим. д-р Евтимий Сапунджиев** в сп. **Зов**, том VI, кн. 4-5 от 1934 г., озаглавена: *„Масонството и националните ни и църковни устои”*. В нея става дума за *„разрушенията и дълбоките корени на масонството в нашия църковен и държавен живот”*, засяга се пряко дейността на Съюза на православната християнска учаща се младеж – И.М.К.А.

- Друг източник, на който се позовава изследването ми, е *„Краткия наръчник по Християнска апологетика”* от 1942 г. от същия автор – основен труд в областта на Християнската апологетика, в чието съдържание попадат 156 теми, една от които е: *„Църквата и Масонството”*. В нея

масонството е изведено като повод „за съблазън и религиозни съмнения”, обещаващо „религия без догмати...принципите на която се държат в тайна”. Изведена е и масонската задача, а именно: „да даде общ за принадлежащите към всички религии религиозен мироглед без богооткровени догмати и обща за всички тях особен мистически култ, независим от традиционното църковно богослужение”. Изключително кратка като обем, тя ни дава добра основа за по-нататъшни разсъждения.

Редно е да спомена и **архивите**, допринесли за изследването, а именно този на Иван Богданов – Национален литературен музей, Литературен кабинет „Иван Богданов”, инв. № 327/96; Архивът на българският художник Васил Стоилов (1904-1990); Учредителния протокол на Института за защита на българските интереси, както и Писмо на Ев. Спространов до Хр. Карачоров в Русе, 27.V.1922 от Българския исторически архив; Закона за защита на нацията от Държавна агенция архиви, в това число и Протоколите и Временните устави на Великата ложа на България, част от богатството на Национален архив на Българска академия на науките.

Сред най-солидните източници за това изследване са трудът на изследователя на българското масонство **Величко Георгиев** („Масонството в България”, 1986 г.), с явна политическа насоченост и специфичен изказ, съдържащ редица констатации и оценки за свободното зидарство. Трудовете на **Митко Иванов** („Страници за българското масонство”, 1992 г.), **Иван Богданов** („Синове на вдовицата”, 1994 г.) и **проф. Недю Недев** („Българското масонство (1807-2007)”, 2008г.), съдържащи имена и полезни препратки.

С цел да покажа и алтернативната гледна точка, съм си позволила работа с книгата на **Димитър Ведър** „Свободното зидарство (франкмасонството), преиздадена през 2001 г. Електронният ресурс се гради

върху статии на официалния сайт на ОВЛБ на **Михаил Димитров**, Стар Велик оратор на ОВЛБ. Тези статии са ценни по отношение на разкриването на същността на масонството, историята му и пр. Интерес представлява книгата „Произход на Ордена на свободните зидари. Масонството през XVII – XVIII в. през погледа на посветените”, издадена през 2018 г., чиито автори са **Виктор Белявски** и **Андрей Богданов**, в която за първи път за свободни зидари, пишат самите зидари. Трудът е ценен, по отношение на историята на свободното зидарство и богат на изключително атрактивни илюстрации.

Сред **англоезичната** електронна литература в тази насока са приложени статиите *History of Freemasonry, Ancient Free and Accepted Masonry, The Constitutions of the Free-Masons, Morals and dogma*. Приложени са и 5 папски енциклики последвателно на: Pope Clement XII. In Eminent. Papal Bull dealing with the condemnation of Freemasonry (1738 г.), Pope VI. Pius IX. Quanta Cura. Condemning Current Errors (1864 г.), Pope Leo XIII. Nunquam Genus on Freemasonry (1884 г.), Pope Leo XIII. Dall’alto Dell’apostolico Seggio on Freemasonry (1890 г.) и Pope Leo XIII. Custodi Di Quella Fede On Freemasonry (1892 г.), които обособяват какво е отношението на Римокатолическата църква към масонството. Важно е да спомена ценните съвременни **руски** издания, допринасящи за изясняването на същността, ритуалите и обредите в свободното зидарство: Платонов, О.А. Православие против масонства (2016); Православная энциклопедия. Том XLIV (2016); Кузьмишин, Е. История Масонства в документах (2010); Павлюк, П. Тайная архитектура. Масонство: мифы и реальность (2009); Элбакян.Е.С. Религии народов современной России (2002); Платонов, О. А. Исторический словарь российских масонов XXVIII – XX веков (1996); Платонов, О. А. Терновый венец России Тайная история масонства 1731-1996 (1996); Словьев, О. Ф. Словарь-справочник (2001) и Большая Советская Энциклопедия (1974).

Както и **френската** енциклопедия, посветена изцяло на масонството: Saunier, D'Eric. Encyclopédie De La Franc-Maçonnerie (2000).

По отношение на периодичния печат, тук място намират промасонски настроените – вестници „Зидарски преглед”, ‘Зидарски вести’ и „Свободен зидар”. Именно на страниците на последния е поместена статията „Мъдрост и разум” от кн. 2, 1922 г. Под псевдонима на автора й „Миролюб”, публикува архимандрит Стефан, който все още не е избран за Софийски митрополит.

„Църковен вестник” също представлява интерес за изследването, тъй като именно на неговите страници се разразява бурна полемика между богослова проф. Д. Дюлгеров и филолога проф. Ал. Т. Балан, касаеща масонството, която в крайна сметка, приключва с въпроса на проф. Д. Дюлгеров: „Съвместимо ли е франкмасонството и православието?; Как си мисли той възможността на едно подобно съвмещение?”¹, на който проф. А. Т. Балан отговаря: „- Да!...Как си мисли той (сир. Аз) възможността на едно подобно съвмещение?” – Мисля си го, както възможността, едно понятие от по-голям обем, да вмести в себе си, друго понятие от по-малък обем“.

Всички те, допринасят в различна степен към изясняването на сложната тематика.

3. Структурата на дисертационното изследване е изградена въз основа по поставената по-горе цел, а именно:

¹ Дюлгеров, Д. Ахилесовата пета на „набеденото учение”. – Църковен вестник, бр. 16, 1924, с. 5-8.

ГЛАВА I

ЦЪРКВАТА: ЕДИНСТВО В МНОЖЕСТВОТО. ИСТОРИЧЕСКИЯТ ПЪТ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

1. Същност и свойства на Църквата

В Първата глава на дисертацията „Църквата: единство в множеството. Историческият път на Българската православна църква” е разкрит дълбокият смисъл на *същността и свойствата на Църквата*, която като „Тяло Христово” е *„плътта на Тогова, Който изпълня всичко във всичко.”* (Ефес. 1:22-23), т. е. онази реалност, в която отново се постига единството на цялото творение (Ефес. 1:10). Въпросът за същината на Църквата е: *„въпрос за насъщната човешка необходимост от общение, от причастност към Бога”*. Църквата е средището на *„вътрешното и органично единство между Иисус Христос и тези, които са Негови”*. Именно в нея човек се приобщава към нещо по-голямо от него самия – към брата си и към пастира си – Господ Иисус Христос. Църквата е единство, братство. Храмът на нашия Бог е мястото, където вярващият отива, за да изправи сърцето си, мислите си, цялото си същество през любящия поглед на Небесния Наш Отец.

Църквата като Тяло Христово, изпълнено от Светия Дух, се разпространила по света чрез проповедта на Св. отци и учителите на Църквата.

В тази връзка, **в точка 2 на глава I**, се разглежда историческият път на Българската православна църква, като част от *„една, света, вселенска и апостолска Църква“*, засвидетелствана още в Символа на вярата. Историческият ѝ път е проследен от разпространението на християнството по нашите земи до първата половина на XX в., в т.ч. процеса на покръстване на българите от св. княз Борис I (IX в.), развитието ѝ през средните векове (X-XIV в.), през църковно-националните борби на българите (нач. на XV –

първата пол. на XVIIв.), учредяването и изграждането на Българската Екзархия (XIX в.) и следосвобожденския период до първата половина на XX в.

За съжаление, обаче пътят на Църквата към утвърждаване е труден и дълъг. И ако в началото тя е пазителка и радетелка на народността, то съвременният ѝ облик е на утвърдила мястото и значението си в живота на човека. Тя усърдно е пазила и крепила и православно, и народностното съзнание. С това, че дава и на другите православни църкви такива „общеправославни светилища“ – по думите на проф. архим. д-р Е. Сапунджиев, но и с факта, че спомага неимоверно в създаването, утвърждаването и укрепването на **православнохристиянската духовност на българския народ** във времето (**точка 3 на глава I**). Защото именно Българската православна църква развива през годините „*богословие на духовен живот, което е мистичен размисъл за същността на вярата*“. Чрез него бихме могли да усетим връзката си с Господ Иисус Христос, причастността си към общността на Христа, и тази връзка да прерасне в дела Богоугодни, нравствени, от които да прозира стремежът към Божието царство (Мат. 19:16).

Как на тази почва тогава се развиват и пускат корени "модерните суеверия" в лицето на различни учения, схващания и светогледни системи? И в частност – как се създава, как пуска корените си и се развива свободното зидарство у нас, предстои да разберем в следващите глави на изследването.

ГЛАВА II ПРОИЗХОД, СЪЩНОСТ И ИСТОРИЯ НА МАСОНСТВОТО

1. Произход на масонството

Във втората глава на дисертацията „Произход, същност и история на масонството” е поставен акцент върху **най-вероятния му произход свързан със сдружение на средновековни строители на катедрали от VIII в. – първоначално развиващо се в Ломбардия, Англия и впоследствие в Германия.** Според архива на изследователя на българското масонство Иван Богданов именно масоните *”се ползват с изключително право да строят катедрали.”*

За разлика от други занаятчии, ковачи и табакчии, на зидарите се позволявало да формират големи екипи за работа по строежите. Тези задруги, които понякога наброяват между 600 и 800 членове, имат споразумения с монаси, игумени и други представители на църковните власти за издигането на катедрали или църкви. Сдруженията им получават т.нар. „препоръчителни писма” от папи, принцове, градски или манастирски управи, даващи им множество привилегии – имат възможност да пътуват безпрепятствено до други феоуди, както и да търсят работа, с помощта на свои сродни ложи в различни части на Европа.

Впоследствие те стават независими от Църквата и през XIII в. основават, първоначално в Кьолн, „задруга на строителите“, която разполага с ложи, както те наричат управляваните от сдружението клонове, в Страсбург, Виена и Цюрих. Тези строители се назовават *freemasons* (свободни зидари) и имат своя собствена ритуалност и церемонии за посвещаване. Към края на XVI в. в тези задруги вече се приемат и хора, които нямат нищо общо със строителството. Те се наричат „приети” масони и се отличават с образоваността и високото си обществено положение. По този

начин работата в ложите става повече символична, отколкото оперативна. Постепенно действително работещите като зидари и строители се разпръскват, а приетите масони, чийто очаквания са свързани с посвещаване в езотеричното изкуство – не се сбъдват и те се оттеглят от тях.

2. Същност и принципи на масонството

Към момента не съществува единно определение за това какво е масонството. В този смисъл съществува широк спектър от опити за определяне на неговата същност.

За православния богослов, проф. архим. д-р Евтимий Сапунджиев то служи *„за съблазън и за повод за религиозни съмнения”*. Какво би могло да бъде основанието на проф. архим. д-р Е. Сапунджиев за подобно твърдение, и нима то няма своята логика във Евангелския текст: *„Знаем, че ние сме от Бога, и че цял свят лежи в злото. Знаем също, че Син Божий дойде и ни даде светлина и разум, да познаем истиннаго Бога; и ние пребъдваме в истиннаго Бога - Неговия Син Иисуса Христа. Той е истински Бог и живот вечен. Чеда, пазете себе си от идолите. Амин“* (1 Йоан 5:19-20). Тези свещени думи на любимия ученик на Иисус Христос са особено актуални към темата.

В наше време има много лъжеучения и лъжепророци. За съжаление, в света има малко от Божия Дух и много от „духа на заблудата“. *„Древната змия, която е дявол и сатана“* (Откр. 20:2), е посяла в сърцата на хората много фалшиви доктрини, ереси и секти, чрез които той съблазнява невярващите и непосветените в Божието учение, обезсърчава ги да вярват в Бога и Църквата на Нашият Господ Иисус Христос, в безсмъртието на човешката душата, в задгробния живот и в живота в „бъдещия век”.

Подобно вредоносно учение е и масонството.

В такъв случай какви следва да са принципите на тази антирелигиозност?

Моделът за човека, както е разбран от свободното зидарство, се състои от пет елемента, свързани в органично единство. Това са **братството, спомоществувателността, истината и свободата, толерантността и тайната.**

По отношение на **братството** – Масоните си представят целокупното човечество като братска верига на свободни, нравствено издигнати, просветени хора. А самата ложа – като първообраз на това бъдещо човечество. Така формулирано понятието за „ближен/брат“ звучи някак „много близко и познато“ до православното учение. Ето откъде свободното зидарство взема и видоизменя в своя полза, от Евангелието и учението на Иисус Христос, следните думи: *„Да възлюбиш Господа, твоя Бог, с цялото си сърце, с цялата си душа и с всичкия си ум...да възлюбиш ближния си, както себе си”* (Мат. 22:37-39) Иисус Христос съгради Своята Църква на основата на любовта и всички, които са готови да положат душата си за своя ближен са Христови.

Освен това е нужно да изясним факта, че взаимната подкрепа на членовете на ложата е относителна. Според масонската трактовка: *„зидарят е длъжен във всички случаи да помага, направлява и защитава братята си, дори с опасност за живота си.”*, с условието обаче, че когато „братът“ престане да бъде необходим за ложата, тази подкрепа се прекратява.

По отношение на **спомоществувателността** – то при масоните, тя включва благотворителност и грижа за нуждите не само на своите близки и подопечни, но и за тези на обществото като цяло. С няколко условия обаче: от всеки масон се очаква да проявява щедрост в дарителството, в рамките на своите възможности, **без това да е в ущърб на него самия или близките му.**

Масонската благотворителност в Париж, например, се изразява в издръжката на 82 деца, намиращи се в масонски приют, който на практика се издържа от данъкоплатците, а фондът за взаимопомощ на масоните очевидно съществува за хора със средства. За други благотворителни организации на масонските институции няма сведения.

По отношение на **свобода и истина** – за свободния зидар свободата е преди всичко понятие от вътрешно личностен порядък. Понятието „свобода“ се разглежда много по-тясно – робът или крепостният не може да участва в събрания на Майсторите като равен – това би противоречало на всички закони, на класовото общество по онова време. А ако той не може да бъде равен на останалите, той не може да бъде член на братството въобще, защото принципът на равенството се поставя даже над принципа на свободата. Оттук идва и неприемането от регулярното движение на идеята за членството на **жени**. Докато св. ап. Павел в посланието си до Галатяни казва: *„Няма вече иудейн, ни елин; няма роб, ни свободник; няма мъжки пол, ни женски; защото всички вие едно сте в Христа Исуса“* (Гал. 3:28) – видно е несъответствието, коренното различие с християнския морал и принципи. От друга страна е предвидена и забрана за прием на **инвалиди** или просто на тежко болни хора, мотивите за което са, че те не са напълно свободни, намирайки са в плен на своя недъг. Господ Исус Христос, виждайки вярата на тези хора – „недъгави“, „прокажени“, „слепи“, „хроми“ и упованието им в Бога, ги изцелява и приобщава към Църквата (Мат 9:1-8); (Марк 2:1-12); (Лука 18:35-43); (Йоан 9:1-38).

Масонската тържествена клетва по същество ограничава свободата на човека, лишавайки го от много възможности, най-малкото да разкаже за това, което е виждал и чувал в ложата.

По отношение на **толерантността** – при масоните се наблюдава липса

на последователност в действията им по отношение на толерантност – през XVIII в., орденът приема само християни. Ето защо „евреите, мохамеданите и идолопоклонниците са изключени от ордена като неверници”, както и членове на ордена, които са повече или по-малко безразлични към всички религии.

По отношение на **тайнствеността** – то тя е една от най-характерните особености и основен идеен и градивен принцип на масонството. Израз на тайна са всекидневните общоупотребяеми прояви – имена, длъжности, задачи, които се явяват основно средство за консолидация на масонското общество.

3. Ритуалност на масонството

Символиката на масонството е **изкуствено** създаден набор от действия и образи, чиято цел е да обслужва специфичната ритуална система на свободното зидарство.

Голяма част основните свободнозидарски символи са присвоени от трета книга Царства на Стария Завет. Всички символи и инструменти иззети от строителството и архитектурата, умело вплетени и завоалирани по мистичен начин, създавайки образа на Великия архитект на Вселената. С цел да приведат систематична йерархична последователност: калфа, чирак и майстор и да подсилат, уж исторически, изкуствения мистичен образ на „архитекта-масон”.

В обобщение на всичко, касаещо *идеологията на масонството* е редно да спомена няколко основни момента:

Един от основните отличителни принципи на масонското учение в България е, че то е смесица от учения и различни религии и култове **без никаква последователност**, в предвид факта, че някои религиозни учения се

изключват взаимно. Образно казано, в основата му е поставена “принципна безпринципност”, способна да обърка логиката на всеки изследовател, каквато всъщност и е идеята!

4. Общ исторически преглед на световното масонство

Тук е проследено *развитието на световното масонство*. Като специфично обществено движение, масонството се оформя, най-напред, в Англия – на 24 юни 1717 г. е основана първата велика ложа на Англия, чрез обединяването на няколко масонски ложи в Лондон.

На Балканите първите масонски ложи възникват в Гърция (1840 г.). Първите масонски ложи в Турция са създадени от чужденци около средата на XVIII в. От Европа масонството се разпространява и на другите континенти. Към 1932 г. в САЩ вече действат 52 велики ложи, с 16518 съставни ложи и 3 149 000 последователи.

Според масонски източници, към 1932 г. в Европа (с изключение на Англия) има около 160 000 свободни зидари, във Великобритания – 400 000, в цяла Америка – 3 400 000, в Азия и Африка – 4 304 000 масони. През 1960 г. свободните зидари в целия свят надброяват около 5 милиона, от които 4 милиона с САЩ, 550 000 в Англия и в останалите държави – 450 000 души.

Като „*братство на свободни мъже*”, масонството е силно привлекателно за хора във всички сфери на науката, изкуството, бизнеса, военното изкуство, държавното управление и т.н.

Към масонството принадлежат изтъкнати представители на европейската аристокрация, владетели и царски особи, изтъкнати политически лидери и държавници, включително представители на религиозни общности и др.

Как прониква масонството в България, обаче, ще бъде разгледано в следващата глава от изследването.

ГЛАВА III ПРОНИКВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА МАСОНСТВОТО В БЪЛГАРИЯ ДО ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XX В.

1. Масонството по българските земи

Зараждането на масонството в България е разгледано в следващата четвърта глава от изследването „Проникване и разпространение на масонството в България през първата половина на XX в.“. Обърнато е внимание на факт, че масонството в България прониква през XIX в., а за пръв наш масон се сочи архимандрит Ефрем, който е посветен в свободното зидарство през 1824 г., във френската ложа „Овидий“, гр. Кишинев, Молдова. За организирано свободно зидарство в нашата страна обаче може да се говори едва след Освобождението.

Първата редовна българска масонска ложа „*Балканска звезда*“, е тържествено осветена на 21 февруари 1879 г. в гр. Русе. Неин инициатор е Иван Николов Ведър.

Ложата е вписана под № 134 в регистъра на Великия изток на Португалия, но по стечение на редица обстоятелства преустановява дейността си на 2 март 1883 г., когато общият брой на членовете ѝ е 27 души.

Успоредно с проникването на свободното зидарство в България, почва намира и **бенебиритството**. Основна характеристика на *бенебиритските ложи* е, че в тях членуват само евреи. Принципите и организационните форми, върху които то се изгражда, много наподобяват тези на свободното зидарство.

Първата бенеберитска ложа в България, е основана в Пловдив през 1897 г., с № 476 и името „Мицпа“. През 1931 г. в страната съществуват 11 бенебиритски ложи с 442 членове. Развива се и **теософското направление**. Според протопрезвитер д-р Стефан Цанков: *„това течение...се явява като реакция срещу материалистическото течение и се старее да утвърди (по рационален път) вярата в съществуването на Бога, душата, безсмъртието и нравствения ред и напредък в света...“*. В началото на ХХ в. тези идеи увличат и някои масони като Ал. Протогеров, Т. Бъчваров, С. Николов и др.

На 27 ноември 1917 г., тържествено е провъзгласено основаването в пределите на България на Велика символическа ложа на България, със седалище София и са дадени имена на двете нови ложи – под № 1 е записана ложа „Зора“ и № 2 – ложа „Светлина“. На 25 май 1919 г. е създадена трета софийска ложа “Сговор”. Учредено е взаимоспомагателно дружество, както и фонд за набиране на средства за строеж на масонски храм. Създаден е фонд „Детски дом „Заря“, възлизащ на 1 185 627 тогавашни лева. Учредено е акционерно дружество “Подем”, което има за цел да подпомага финансово Великата ложа на България. Общото число на свободните зидари в България през 1919 г. достига около 150 души. През 1922 – 1923 г. ВЛБ наброява 478 членове - *38 са едри търговци, 13 – директори на банки, 7 – индустриалци, 12 офицери, 11 общественици, 7 професори, 7 дипломати, 30 юристи, 8 журналисти, 23 лекари и зъболекари, 7 аптекари и дрогеристи, 14 инженери и архитекти, 77 чиновници, 21 учители, 3 духовници, 4 художници, 5 собственици на печатници.*

В началото на 30-те години на ХХ в., в България пуска корен и *ротарианството*, което прониква в България през 1933 г. За една година са приети 19 души, а до 1936 г. броят им нараства до 57 последователи. Социалният състав на ротари клубовете е типично едробуржоазен – едри

капиталисти, висши чиновници и изтъкнати интелектуалци, свързани с деловия буржоазен свят, без разлика на политически възгледи и религиозни убеждения.

През 1940 г. Народното събрание приема **Закон за защита на нацията**, който въвежда редица ограничителни мерки и срещу масонството и подобни тайни организации. С него се развалят всички обществени организации, които участват в международни сдружения. Законодателят отрежда още, че имуществата на определените от този закон организации от 1 януари 1941 г. се изземват в полза на държавата. По този начин Великата ложа на България е „приспана”, съюзните ложи да се саморазпуснат, а архивът им е изнесен зад граница. Така българското масонство престава да съществува цели петдесет и две години.

Темата за свободното зидарство е точно толкова противоречива, колкото и хората, които му принадлежат, а информацията, с която разполагаме е крайно недостатъчна, за привеждането на каквито и да било изводи. Именно поради тази причина е нужно внасянето на определена конкретика – посочването на конкретни имена, принадлежащи към свободното зидарство. Тази е идеята и на поместения обобщен списък на масоните в страната ни, в първата половина на XX в. Списъкът е изготвен с оглед на критерия: **свободни зидари, част от духовните среди в България, богослови, хора, получили образованието си в богословски институции, както и такива, които имат отношение към БПЦ през първата половина на XX в.**, и борави с възможното при дадената историографска ситуация.

С неговото пълно съдържание, може да се запознаете **в точка 2 от глава III**. Сред имената са тези на *акад. М. Арнаудов, еп. Андрей велички, проф. Хр. Гяуров, проф. Д. Дюлгеров, проф. Ив. Марковски; Д. Михайлов,*

Екзарх Стефан, В. Узунов, Д. Фурнаджиев, Ст. Цанков, Г. Цветинов, В. Чолаков, протопрезвитер Г. И. Шавелски и други.

ГЛАВА IV

ОТНОШЕНИЕТО НА ЦЪРКВАТА КЪМ МАСОНСТВОТО

1. Различия между свободното зидарство и Православието

В петата глава от изследването „Отношението на Църквата към масонството” се проследяват в детайли, съществените различия между свободното зидарство и Православието. Въз основа, на което бихме могли да приведем извода, че различията между масонството и Православието са толкова съществени и основни, че не позволяват да се открие каквато и да било верова зависимост между интелектуалния свободнотидарски характер и духовната същност на Православния етос.

2. Отношение на Римокатолическата църква към масонството

Изтъкнато е и отношението на *Римокатолическата Църква към масонството* през първата половина на ХХ в.

Католическата църква открито стои срещу масонството. Тук ще се позова на няколко основни момента.

На базата на антимасонския материал във в. „Пастирско дело”, католическият **вестник „Истина”** от 1927 г. разкрива някои страни от развитието на Великата ложа на България до 1925 г. и апелира към внушаване на християнски чувства в българската младеж. Година по-късно е отпечатана статия, в която е направен изводът, че свободното зидарство е враг на католицизма в целия свят и следователно и на Римокатолическата църква в България.

През **януари 1928 г.** редакцията на в. „Истина” влиза в полемика с филолога-масон проф. Ал. Т. Балан, по въпроса за отношението на масоните към религията. На 14 януари редакцията на вестника получава писмо от проф. Ал. Т. Балан, в което той ревностно отхвърля твърденията на противниците на масонството, че то е „забулена в тайни организация” и че е против християнската църква. Сред аргументите си той споменава, че в ложите членуват хора с различни религии и спазват официално утвърден, публичен устав. Отговорът на католическия вестник не закъснява: *„масонството е враг на религиите, защото ратува за отделяне на църквата от държавата и отклонява хората от религиозния институт”*. След което заявява, че Католическата църква отлъчва всички масони – твърда позиция, която до момента не заема никоя църква. В статията се стига до извода, че *„Това тайно сдружение е обществена вреда”* и че българският народ, който се слави като добър борец против болшеvizма, се оставя да бъде мамен от *„масонската лукавщина”*.

3. Отношение от страна на православните среди към българското масонство

Интерес обаче представлява *отношението на Православието към свободното зидарство.*

Първите *сериозни атаки* срещу българското масонство са предприети още в средата на 20-те години, като те стават все по-настойчиви през 30-те години на ХХ век.

Интерес по отношение на целите на настоящия дисертационен труд, представлява отношението на определени среди на Българската православна църква към свободното зидарство, през първата половина на ХХ век.

Изследователите на българското масонство са единодушни, че ръководството на Православната църква в България, не е заемало официално изразени антимагонски позиции. Светият синод няма издадени актове, публикувани протести или други, осъждащи масонството документи през първата половина на ХХ в.

Известни търкания между свободното зидарство и Православната Българска църква се *появяват* още през **1918** г. със създаването на Християнския обществен съюз и *продължават* през **1922** г., на страниците на вестник „Пастирско дело” и със издадената през **октомври 1924** г., в Стара Загора от свещ. Б. Ив. Гешаков, брошура „Масонството и неговите сътрудници”, в която масонството е обявено за антихристиянско и сравнено с комунизма. Масонски отговор на страниците на вестник „Полет” се явяват писанията на проф. Ал. Т. Балан, който отхвърля обвиненията на Църквата, че масонството е против престола и олтара, т.е. против монархията и Църквата. В масонските ложи се изнасят доклади за връзките между масонството и Църквата, в които се отхвърлят обвиненията, че свободното зидарство е антирелигиозно с аргумента, че *„приема в своята среда само вярващи хора от разни религии, а отблъсква атеистите”*, в същото време обаче, свободното зидарство е против догматите и не налага на последователите си такива.

В статия от **1928** г. в „Църковен вестник“, озаглавена „Франкмасонството“, Б. Балкански призовава *„духовните водители на народа, архиереи и свещеници, да бъдат на своя пост и пазят повереното си стадо от учения противни на християнското учение“*. Същата година свещ. Н. Иванов подготвя компилация от чужди съчинения, която атакува свободното зидарство заради връзките му с еврейството, и с явната демонстрация на свободомислие от страна на неговите поддръжници.

„Съжителството” между масонството и Православната църква е охарактеризирано от познавача на българското масонство и гарант на Великата ложа на България, пред Великата ложа на Франция – Алберт Лантоан, който в статията си „Свободното зидарство на Балканите” през **1928 г.** казва: *„С изключение на няколко тесни умове, Православната църква не му е враждебна. Нещо повече, някои от нейните служители – даже висши сановници, взимат активно участие в работилниците. В момента, в който бях в София, се говореше за въвеждането на един епископ. Зидарският дом е открит, т.е. осветен от свещеник и е поставен под патронажа на Св. Ив. Рилски”* и продължава *„в ложите е представен елитът на обществото – лекари, професори, писатели, адвокати, директори на администрации, високостоящи граждани, офицери, духовни лица. Няма повече от 600 членове за цяла България”*.

Отношенията между двете институции се разглеждат от архимандрит Никодим на страниците на **„Църковен вестник” от 1934 г.**, където в статия, озаглавена „За масонството” той изтъква, че *„Целта на масоните е самоусъвършенстване (без помощ на Божия благодат, това е грамадна разлика между тях и християнството) в духа на общочовешкия морал, разреден с доза от рационализъм; след това – филантропична дейност, пропаганда на търпимост и мир между народите”*. Авторът още пише, че *„у нас има масони сред ръководните кръгове на обществото”*, но отхвърля твърдението, че те са еретици, предатели и злосторници”. Според архим. Никодим масонството у нас има прагматичен характер: *„едни търсят в него популярност, други членуват като в обикновен клуб, но с езотеричен ритуал”*.

Острият тон към свободното зидарство продължава, на страниците на вестник „Пастирско дело” през **1937 г.** В няколко поредни статии на весника,

според автора, пишещ под псевдонима Баярд: *„масонството се стреми да създаде от гражданите на всяка страна едно общо стадо, което да не се различава нито по вярата си, нито по народност, нито по племе, нито по мнение, което безропотно да се подчинява на „избрания народ“, който съгласно тълкуванията на Талмуда, трябва да стане господар на земното кълбо“.*

Същата година на страниците на вестник „Пастирско дело“, генерал Христо Чаракчиев споделя убеждението си, че масонството е *„една организация на карьеристи, за удовлетворение на болнави амбиции, за достигане на министерски постове, депутатски мандати и висши длъжности в държавата, с цената на всички средства...те са неискрени, лъжливи, жестоки карьеристи и опасни за държавата и Църквата“.*

Нападките към свободното зидарство не стихват **до 1946 г.**, когато през юни в бр. 162 на вестник „Работническо дело“ е публикувана статия на Георги Димитров *„Масонските ложичи са национална опасност“*, в която Димитров заключава: *„Масонските ложичи са в същото време чужди шпионски и предателски агентури . Те са опасни за свободата и независимостта на нашия народ и нашата страна...Ние бием тревога против тия агентуридни гнезда. Масонските ложичи са национална опасност за нашата страна и те трябва безусловно да се ликвидират“.*

Така за близо пет десетилетия, свободното зидарство изчезва от обществения живот на България.

Като цяло обаче, ръководството на Православната Българска църква през първата половина на ХХ в., не се ангажира с явна антимадонска позиция. Напротив, нейни представители участват съвместно с поддръжници на Великата ложа на България, в буржоазни

организации и в съвместни акции за защита на българщината, в откъснатите територии след Първата световна война.

До първата половина на XX в., в служба на масонството са поставени и някои представители на източноправославната църква в България. Между тях са: *Георги Цветинов – началник на вероизповедния отдел в Министерството на вътрешните работи, проф. Стефан Цанков – началник на културния отдел при Светия синод и професор по канонично право в Богословския факултет, Васил Узунов – преподавател в Семинарията, Димитър Цветинов – началник на вероизповедното отделение, Димитър Мишев д-р Филип Манолов – преподавател в Семинарията, Кръстю Ценов – редактор на „Църковен вестник” (член на ложа „Светлина”), проф. Димитър Дюлгеро̀в – редактор на Църковен вестник от август 1933 г., свещеник Крум Ценов, пастор Димитър Фурнаджиев, пастор Иван Сеченков и др.*; а според изследователя на българското масонство – Величко Георгиев, към тях може да се причисли и *софийският митрополит Стефан.*

Сред поместените имена правят впечатление тези на председателя на българската екзархия в периода 1878-1957 г. – **Екзарх Стефан, I** и името на **професора по богословие Димитър Дюлгеро̀в.**

В настоящия дисертационен труд, ще бъде обърнато по-специално внимание именно на тези православни дейци, от една страна поради *публичните спекулации*, че те са едновременно част от Православната църква и свободнозидарски последователи (твърдение, което е силно застъпено в няколко основни източници, сред които *архивът на Иван Богданов*, към момента намиращ се в *Националния литературен музей*, под инвентарен номер 327/96, *изследванията върху българското масонство на Величко Георгиев в труда му „Масонството в България”*; *проучванията на Митко Иванов в труда му „Страници за българското масонство”*, както и

анализите на Недю Недев в книгата „Българското масонство (1807 – 2007)“), от друга страна, любопитство будят няколко съществени моменти:

1. Статия на **екзарх Стефан** под псевдонима „Миролюб“, на страниците на масонския вестник „Свободен зидар“, кн. II, 1922 г., озаглавена „Мъдрост и разум“;

2. Кореспонденцията между **професора богослов Д. Дюлгер** и **професора по филология Ал. Т. Балан**, на страниците на вестник „Полет“ и „Църковен вестник“ в периода 1923 – 1924 г.

На първо време обаче е нужно да изясним няколко съществени моменти, а именно:

Кои е Екзарх Стефан? И какви сведения са налице, за да стигне читателя до някои съществени изводи?

3.1. Екзарх Стефан I

Принадлежността на екзарх Стефан към свободното зидарство, не е изяснена напълно в нашата историография. В материали, съставени от Държавна сигурност след 1946 г., се твърди, че митрополит Стефан членува в Лондонска ложа. Опонентът Петър Гецов, в книгата си „Предателката роля на масонството в България“ казва, че е посветен в Швейцария по време на престоя си от 1915 г. до 1919 г. В изследванията си за него, литературният критик Ефрем Ефремов, пише, че при избирането му за Софийски митрополит е подал молба за приспиване като свободен зидар.

В проучвания, направени във връзка с откриването на документална изложба за масонството в България (през юни 2001 г.), **Екзарх Стефан е отбелязан под № 840**. Бившият министър Трайчо Добролевски свидетелства, че в разговор с Кимон Георгиев, последният заявява за митрополит Стефан: „Знаехме, че е масон, свързан с английската ложа“.

Косвени доказателства за масонската принадлежност на Екзарха има много: *избирането му за председател на Всебългарския съюз „Отец Паисий“; участието му в икуменическото движение (от което част са представители от масонските среди); близките му отношения с Великия майстор Петър Мидилиев, Кимон Георгиев, Константин Станишев и много други български свободни зидари, донесенията на полицията, в които се споменава, че е англмасон, както и неговото антантофилство*

С оглед твърдението, че **Екзарх Стефан е едновременно член на масонска ложа и част от православните среди**, се явява една статия във вестник „Свободен зидар“, издаван в периода 1922-1924 г., озаглавена „Мъдрост и разум“. В статията става въпрос за „*всемирния зидарски идеал*“, в недрата на който лежат „*принципите на мъдростта и разума*“, а „*едно от вечните съкровища за поука на мъдростта и разума са притчите Соломонови.*“, които са „*източник на съвършен градеж на масонска мъдрост и човешки разум в личния и обществен живот на всеки зидар*“. „С много примери от Стария и Новия завет се илюстрират основните масонски идеи. Тези редове са написани от Миролуб, а зад този псевдоним се крие архимандрит Стефан, който е бил и достоен „свободен зидар“ – пише публицистът Ефрем Ефремов.

3.2. Проф. Димитър Дюлгерев

Друг православен деец, чието име се свързва с принадлежност към свободното зидарство, е това на **проф. Димитър Дюлгерев** (1890-1966 г.). Според изследователя на българското масонство Недю Недев, проф. Д. Дюлгерев е делегат от ложа „Зора“ на Великия събор – 10/11.I.1930 г. Назначен е от Светия синод за главен редактор на „Църковен вестник“.

В книгата си „Свободното зидарство (франкмасонството), Димитър Ведър отбелязва, че **проф. Димитър Дюлгер** е масон. Името на проф. Дюлгер е и в списъка, поместен от изследователя на българското масонство Недю Недев, както и сред имената в книгата на Митко Иванов. На с. 103 от книгата на изследователя Иван Богданов сред *Масони църковници и в тесни отношения с Българската православна църква и сродните с нея религиозни култове* е споменато и името на проф. Д. Дюлгер.

В началото на научната си кариера води борба с масонството. Интерес представлява доста оживената полемика на проф. Д. Дюлгер с проф. Ал. Т. Балан, започнала със статия публикувана в списание „Полет“ през 1923 г. Статията е озаглавена „Съвременното свободно зидарство“ и нейн автор е проф. Ал. Теодоров – Балан. Полемиката се пренася на страниците на „Църковен вестник“, когато година по късно проф. Д. Дюлгер разсъждава за истината, догматичността и завършва с извода: „Франкмасонството е верска община, която има свое учение, своя истина, свой мироглед, заимствувани от философските школи и потайните култове (мистерии) на старината“. Отново на страниците на „Църковен вестник“, в статия озаглавена „Набеденото учение“ от март 1924 г., проф. Ал. Т. – Балан отговаря на проф. Д. Дюлгер по темите за истина, догматичността, на базата на което професорът филолог заключава, че „свободното зидарство е убежище на свободната съвест“. Полемиката между проф. по богословие и проф. филолог продължава със статия, публикува с последващия бр. 16 от „Църковен вестник“, в която проф. Д. Дюлгер пита: „Съвместимо ли е франкмасонството и православието?; Как си мисли той възможността на едно подобно съвмещение?“ и в бр. 23 и 24 на „Църковен вестник“ от 14 юни 1924 г. в статия озаглавена: „Кому петата е Ахилесова? (Втори и последен отговор г-н Д. Дюлгер)“, отговаря кратко на поставените два въпроса:

„Съвместимо ли е франкмасонството и православието“ – Отговарям – да!; „Как си мисли той (сир. Аз) възможността на едно подобно съвмещение?“ – Мисля си го, както възможността, едно понятие от по-голям обем, да вмести в себе си, друго понятие от по-малък обем“.

С тази последна статия се изчерпва кореспонденцията между двамата професори. Последващ отговор от страна на проф. Дюлгеров на страниците на „Църковен вестник“ няма.

След полемиката с академик Ал. Т. – Балан (1923 – 1924 г.), проф. Д. Дюлгеров се приобщава към масонството. Посветен е в ложа „Зора“ през 1924 г.

Оставя голямо научно и публицистично наследство. Произнася **слово пред трите софийски ложи**, по случай масонското честване на Ивановден на 20 януари 1930 г., както и **градеж „За младежките християнски дружества“**. Избран е за **представител на ложа „Зора“**. При специализацията си в Берлин през 1939 г., се среща с германски масони, за което споделя в ложата си. За това свидетелстват и поместените в края на дисертационния труд приложения.

4. Съвременната Българска православна църква за масонството

В ново време съществуват инициативи, в подкрепа на ангажирането на Българската православна църква със конкретно становище, по отношение на свободното зидарство. Към момента, обаче такова становище, все още няма.

*

В последния пункт на изследването си и след приведените до момента разсъждения, в последната точка от глава четвърта на дисертацията си съм си позволила и лични разсъждения, по отношение на прокрадващия се през

цялото време въпрос – Каква е причината/ите за интелigentния, способен, любопитен, вярващ православен християнин (дори духовник, представител на висшия клир), за да се причисли той към масонството?

Коя е причината Църквата да не приема масонството?

Нима е възможно тя да бъде против братството и добродетелта?

Явно причините за антимасонската позиция на Църквата не е на повърхността, а малко по-дълбоко. Ако трябва да се отговори съвсем лаконично, причината е в подмяната и измамата.

Прави впечатление, че към свободнозидарските среди се причисляват хора с **изключителни интелектуални заложи и религиозна чувствителност**. Хора, които получават образование и демонстрират религиозно обусловени хуманистични възгледи за света и човека.

Накратко – **Масонството привлича предимно интелigentни хора!**

Факт, чийто исторически параметри могат да се открият още в първите десетилетия след Освобождението (втората половина на XIX в.), когато на Запад в интелigentните слоеве се засилва материалистичният възглед за света, а по думите на българския църковен юрист и богослов акад. проф. пропр. Ст. Цанков: *„господства секуларистичното, арелигиозно или антирелигиозно, антихристиянско и особено антицърковно движение, което...заливаше почти всички европейско-континентални страни и почти цялата наша светска интелгенция от него време”*.

Интересна е тезата на акад. проф. протопр. Ст. Цанков, че веднага след Освобождението, скромният брой на архиереите в България, *„под разни несъстоятелни причини или предлози”*, чрез изменения на Екзархийския устав, премахват висшия църковен съвет при Св. Синод, не свикват църковни събори. Не се образуват никакви християнски или църковни корпорации с християнско-църковни цели. Така постепенно

архиереите съсредоточават законово почти цялата църковна власт в ръцете си, власт обратно пропорционална на тяхното фактическо, пастирско призвание. Именно поради тази причина религиозният живот след Освобождението върви по линията на формално-битовата обредност или съвсем страни от Църквата. Интересен момент е, че като наследство по миналото, все още стои терминът „владици“, с който се определят архиереите. Буквално той означава „деспоти, заповедници, господари“ – дума, която в Св. книги на Новия Завет не се употребява за духовно лице, но се използва с упоменатия вече смисъл – на господстващи, заповядващи над свои роби. Постепенно се създава една конфликтност между архиереите (представители на висшето духовенство) и свещенството, както и между духовенството и вярващите хора. Конфликтност, която стои в основата на **западането на религиозния и църковен живот като цяло и вътре в Църквата, в частност.** Тук ясно личи друга причина за причисляване на духовенството към свободното зидарство – **желанието да се докаже, да се покаже огромната роля на Православната църква в обществения живот, да се изтъкне мястото ѝ сред другите Вселенски църкви, като се „изчисти нейния погрешно изграден образ“.**

Редно е да споменем и друга, исторически обусловена причина, в пряка връзка с гореизложеното, а именно, че **Държавата и обществеността лесно обръщат гръб на вярата и Църквата,** възлагат всичките си надежди и грижи на „науката“..., на количествения и технически напредък, а за върховна цел на живота се поставят индивидуалистично – нихилистическото утилитарно и евдемонистическо благуване. В тази атмосфера на вярата, християнството, Църквата се гледа като на нещо отживяло, излишно и *„вредно за напредъка и доброденствието на човека и страната, а на*

духовенството – като на представител на мрака и невежеството, като на паразит”.

Може би това е причината философи, хора на науката, изкуството и пр. да обърнат взора към „другостта”, към „модерните дълбоки суеверия”. На съвременен език имената им звучат по-различно – дали са „обаятели”, „прорицатели”, „влъхви”, „гадатели”, „облакогадатели”, „баячи”, „оракули”, зодии, „сановници”, страх от таласъми и свръхестествени същества или места, предмети, числа, то всички те отразяват една плашеща тенденция – невежество, желанието да сме самодостатъчни.

Може би причина за приобщаване трябва да се търси в желанието да опознаеш нещо – гледна точка, явление, общество, **за да го обориш отвътре.**

Освен това, не трябва да пренебрегваме друга съществена причина за причисляване към свободното зидарство, базирана на основни изземки от Православието – **Масонството е общество на толерантност, хуманизъм, което се основава на нравственост, естествени права и свобода на човека!** По своята същност това е надкласова, наднационална и надсъсловна организация, чиято задача е да ратува за общение, нравствено съвършенство, в чието име извършват мистико-символични практики. Така формулирано, свободното зидарство стои някак „близко и познато” до православното съзнание, до идеята за братството. Исус Христос съгради Своята Църква като братство между хората, членовете на което се подкрепят един друг по пътя на духовно нравственото съвършенство. Защо е необходимо същите цели да бъдат “дублирани” в масонските ложи?

Исус Христос ни е оставил Своя Нов Завет и го е поверил на Своята Църква. Той казва: *“Аз съм пътят и истината и животът; никой не дохожда при Отца, освен чрез Мене”* (Йоан 14:6). Св. апостол Павел в Първото послание до Тимотей, определя Църквата на живия Бог като *“стълб*

и крепило на истината” (1Тим. 3:15). От тук следва, че претенциите за истина извън Христа и извън Неговата Църква са подмяна и измама.

Целта на масонството, според руския изследовател Е. Елбакян, е постигането на единство, независимо от расова, национална и културна принадлежност; свобода, равенство и братство; „царство на истината и любовта”; „земен рай”. За свободните зидари тази цел е постижима по пътя на нравствено, физическо и интелектуално **усъвършенстване на човека**. Важно място в свободното зидарство заема критиката на историческите религии и Църкви. Но „война с Бог, Църква и духовенство” не означава да се отмени вярата въобще, а да се модифицира тя в нова „хуманитарна религия”, в която **мястото на Бога е заето от човека**.

Масонството официално не отрича Църквата, но всичките му действия са насочени към това, чрез полуистини, примесени със замаскирани неистини, да дискредитира нейната богочовешка същност и спасителна мисия. По тази формула, в обществото се внедрява идеята, че всички религии са еднакво добри. Пряко от нея произхожда идеята за **религиозния синкретизъм** – „религията на антихриста”, абсолютизиращо по своята същност, считайки себе си над всяка религия. Свободното зидарство е **действично** по природа, тъй като счита, че след създаването на света Бог не се намесва в живота му. В този смисъл, то е изключително последователно във възгледите си, че има **един Бог – строител** на света, отричайки напълно Неговото триединство. В същото време, по своята същност масонството е **гностичен характер**. Човек сам може да познае доброто, за целта той трябва да премине през няколко нива в процеса на знанието (това замества пътя на спасението). Това знание касае предимно личното усъвършенстване, което според масонските представи е вътре в човека (т.е. човекът е мяра за всички неща). Свободното зидарство съдържа дори **демагогски** момент, като

заблуждава хората, че спасението и мирът са постижими само и единствено в „братството“. Масонска е също идеята за **секуларизиране на Църквата**, т. е. за нейното превръщане в организация, изпълняваща церемониални, социални и благотворителни функции. Все по-мащабно се налага масонският принцип на безцърковната духовност. Според руския изследовател Е. Елбакян: *„Крайният идеал на масонството е свръхгосподство, основни принципи на което са свободата, равенството и братството. Бог, който се явява човечеството; моралът, който се явява нова религия; а човешкият разум да бъде мяра за всяко нещо“*.

Каквито и догатки да приведем за причините да се причислиш към свободното зидарство, те не биха били достатъчни и изчерпателни.

Важното в случая е докато търсим отговора на въпроса: „Защо?“, да не пренебрегваме препоръките за това как следва да живеем, дадени ни в Първото послание до Коринтяни, на св. ап. Павел: *„Всичко изпитвайте, о доброто се дръжте“* (5:21).

В заключителната част на дисертационното изследване се извеждат обобщаващи изводи, формулирани в контекста на цялата работа.

За съжаление, Българската православна църква не заема официална позиция и не изразява конкретно становище по отношение на свободното зидарство. Факт, който до голяма степен затруднява неговото обособяване като откровено „демонична“ организация, в която сатаната използва всевъзможни атрактивни методи, за да се представи като „ангел на светлината“ на „филантропското общество“, заслепяващ ума на невярващите (2 Кор. 4:4), то се опитва да прелъсти дори избраните (Мат. 24:24).

Свободното зидарство извършва най-впечатляващия си опит – обожествявайки човека, втъпявайки му, че има възможност да премине от

несъвършенство към пълно съвършенство като се вгледа в себе си, защото според свободното зидарство моралното и духовното съвършенство е вътре в мъжа и жената, то не идва отвън и може да бъде открито чрез обучение. Човекът може да усъвършенства характера и поведението си по различни начини – чрез благотворителност, морален живот и ангажираност за изпълнение на обществен дълг – и толкова.

Ако масонските ложи не учат онова, което е в противоречие с Библията, тогава защо толкова много деноминации го *отричат или не препоръчват членуване* в масонските ложи, като например: Гръцката православна църква, Сръбската православна църква, Румънската православна църква; Руската православна църква, в т.ч. Римокатолическата църква, Протестантски църкви и пр.

Руския изследовател на масонството П. Павлюк изтъква няколко основни причини, поради които християнските църкви отхвърлят масонските ложи:

1. Библията се счита от масоните като недостатъчно авторитетен източник на Истината, а не като пълно, завършено и истинно Божие Слово;
2. Името на Иисус Христос е изключено от „молитвите“;
3. Масонската ложа се разглежда като „бащинство на Бога и братство на човека” - това не е християнски принцип. Християнството се основава на вярата в Бог-Отец, в Неговия Син – Иисус Христос и в Св. Дух. Следователно, тези, които вярват в Иисус, се приобщават към Бога като към небесен Отец (Рим. 8:15; Гал. 3:26; Йоан 3:1). Що се отнася до „братството на човека“, Библията учи, че истинското духовно единство и общността са само във Иисус Христос (Йоан 17: 20-21; Йоан 3: 1, 4:6). Затова Църквата е единственото място, където съществува истинско бащинство и братство. Когато масоните говорят за Всевиждащото око или за Великия архитект на

Вселената, те говорят за бог, който остава скрит и недостъпен. Християните вярват в Иисус Христос, Който е дошъл на земята в плът. В този смисъл масонските ложи отричат единствената възможност за спасение чрез Господ Иисус Христос. Ако свободните зидари Го смятат за непълно и недостатъчно, то само се потвърждават думите на Иисус Христос, записани в Евангелието: *„да беше Бог ваш Отец, щяхте да Ме обичате, понеже Аз съм излязъл и дохождам от Бога; защото Аз не съм дошъл от Себе Си, а Той Ме прати... Ваш баща е дяволът.“* (Йоан. 8:42-44).

От изложението на дисертационното ми изследване стана ясно, че масонството е своеобразна светогледна система, чиято синкретична основа е построена от елементи, взаймствани от различни религии и духовно – културни източници. То представлява механично сливане на различни култови и религиозно – философски възгледи от съвършено различни духовни източници. Онова, с което то най-често се характеризира, са тайната ритуалност с ирационални порядки и практики. За разлика от масонството, Църквата не е някакво отвлечено понятие, а е благодатен живот, който е неизмеримо по-възвишен, от която и да е обществена или религиозно – философска система. В Църквата има това, което няма в масонството и това е Божията нетварна благодат.

В този смисъл: Каква би могла да бъде причината/ите за интелигентния, способен, любопитен, вярващ православен християнин (дори духовник, представител на висшия клир), за да се причисли той към масонството? Може би тези хора с изключителни интелектуални заложи и религиозна чувствителност, са силно повлияни от западния материалистичен възглед за света, или защото през първата половина на ХХ в. държавата и обществеността лесно обръщат гръб на вярата и Църквата и възлагат всичките си надежди и грижи на „науката“. Може би това е причината

философи, хора на науката, изкуството и пр. да обърнат взора си към „другостта“, към „модерните дълбоки суеверия“; или бихме могли да търсим причината в желанието на тези представители на висшия православен клир да опознаят масонството отвътре и впоследствие да го оборят.

Причините за православния християнин (дори духовник, представител на висшия клир), да се причисли към свободното зидарство, биха могли да са много и най-различни. Те са резултат от индивидуалните решения и разбирания на човека. В това изследване биха могли да се очертаят само хипотези, догатки, които не претендират за изчерпателност. В него могат да се открият недостатъци при представянето и пропуски при обхвата на информацията. Въпросите, които са разгледани в изследването са непосредствено свързани с учението на Исуса Христа за Царството Божие - тъй сложни и преплетени, че е трудно да бъдат засегнати в тяхната пълнота, за да се достигне необходимата изчерпателност. От друга страна човешките усилия и средства са недостатъчни, за да се изчерпи неизчерпаемото в учението на Спасителя. Нашата задача е по-скоро практическа – да предпази мнозина да не използват подобна „архитектура“ в живота си, защото негова основа са плаващи пясъци.

Иисус Христос е истинската основа на нашия живот и в битката с фалшивите учения на този свят, Той е истинският Победител, а ние трябва просто да вярваме, да се уповаваме и да Го следваме: *„Знаем, че ние сме от Бога, и че цял свят лежи в злото. Знаем също, че Син Божий дойде и ни даде светлина и разум, да познаем истиннаго Бога; и ние пребъдваме в истиннаго Бога - Неговия Син Исуса Христа. Той е истински Бог и живот вечен. Чеда, пазете себе си от идолите.“* (1 Йоан 5:19-21)

И накрая, независимо от изписаното по-горе „Заклучение“, и научните изисквания за привеждане на такова, считам за по-уместно да завърша това

изследване с думи за назаключаемост, тъй като темата тепърва предстои да се доразработва и обогатява.

Това изследване е просто личен поглед върху проблематика, касаеща Църквата и масонството в България през първата половина на XX век.

То е и своеобразна „провокация“ към „верификаторските тенденции“ на нашето съвремие.

Направените изводи са подкрепени с множество ключови примери, както и с поредица от атрактивни илюстративни приложения на съответните процеси или дейности.

Приложената литература допълнително улеснява самообразоването в бъдеще и приканва към по – задълбочен анализ.

Поместените в края приложения не просто онагледяват засегнатите в анализа теми, а са интегрална част от основния текст.

Основни приносни моменти на дисертацията

1. Дисертационният труд е първото самостоятелно богословско – апологетично изследване на тема "Църквата и масонството в България през първата половина на XX в.", което би могло да послужи като добра основа за последващи научни разработки по темата.
2. Проведено е обследване на архивни материали по темата за свободното зидарство, които се публикуват за първи път.
3. При обосноваването на тезата са използвани научни хипотези, целящи разкриване и обясняване на феномена православни клирици, и богослови, причислени към масонската общност.
4. Интегрална част от дисертационния труд са приложенията, в които се обособяват страни и форми на масонството като светогледна система. Съдържащите се в тях образи и символи са използвани като доказателствен материал в цялостното съдържание на изследването.
5. Дисертационният труд може да бъде използван, като добра основа, за разработване на лекционни курсове и специализирани курсове в областта на богословието, философията и други клонове на хуманитаристиката, що се отнася до отношението между Църквата и масонството.

Публикации по темата на дисертацията

- 1) Костова, Д. Масонството през погледа на Православието. – В. Православие – традиция и съвременност. Т. IV. Пловдив, 2018, с. 37-48;
- 2) Костова, Д. Свободнотидарски измерения на християнския символ на кръста. – В: Библиотека, бр. 5/2018, с. 69-80.
- 3) Костова, Д. Символът на водата в езическите религиозни традиции, Християнството, Исляма и в светогледната система на масонството. Подпечат